

УДК 323 (100) : 321.01

DOI <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-3-3>

Ліна ІГНАТЕНКО

старший викладач кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції, Інститут державного управління, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна), e-mail: linaign8@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1628-1244

Бібліографічний опис статті: Ігнатенко, Л. (2024). Запровадження моделі громадської участі на місцевому рівні: досвід Великої Британії. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 3, 19–25, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-3-3>

ЗАПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ: ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що подальша адаптація моделі Належного врядування (Good Governance) до умов України передбачає вивчення найбільш успішних практик використання сучасних інструментів публічного врядування, їх аналіз і формування висновків щодо можливості їх використання враховуючи особливості національного законодавства, організаційно-технічну спроможність органів публічної влади та рівень розвитку політичної культури. Використання цифрових додатків сприятиме зростанню залученості громадян до формування політики як на загальнонаціональному, так і місцевому рівні. З цього приводу досвід Великої Британії є дуже цікавим, адже країна є світовим лідером з питань використання сучасних цифрових технологій щодо залученості громадян до суспільно-політичних процесів.

Мета полягає в здійсненні аналізу наявного досвіду Великої Британії в питаннях розгортання моделі громадської участі через широке використання цифрових додатків, а також формування висновків щодо можливості адаптації цього досвіду до умов України.

Результати. У статті проаналізовано зміст і особливості низки цифрових додатків, які використовуються органами публічної влади Великої Британії для зростання залученості громадськості до формування та реалізації публічної політики на місцевому рівні. Формуються висновки щодо можливості адаптації цього досвіду до умов України, при цьому акценти переносяться на вимоги військового часу й потреби, які виникли внаслідок військових дій.

Висновки. Досвід використання цифрових додатків у Великій Британії засвідчує, що останнім часом спостерігається тенденція до розширення прав і можливостей громадян щодо участі у вирішенні місцевих проблем. Така передова практика залучення населення до вирішення суспільно-політичних питань, зокрема питань місцевого значення, є, на нашу думку, дуже корисною для України.

Ключові слова: партисипація, громадська участь, цифрові додатки, публічні процедури, досвід Великої Британії, ефективність управлінських рішень.

Lina IGNATENKO

Assistant Professor at the Department of Law, National Defense and European Integration, Institute of Public Administration of V.N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine), e-mail: linaign8@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1628-1244

To cite this article: Ignatenko, L. (2024). Zaprovdzhennia modeli hromadskoi uchasti na mistsevomu rivni: dosvid Velykoi Brytanii [Implementation of the Public participation model at the local level: the experience of Great Britain]. *Public Administration and Local Government*, 3, 19–25, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-3-3>

IMPLEMENTATION OF THE PUBLIC PARTICIPATION MODEL AT THE LOCAL LEVEL: THE EXPERIENCE OF GREAT BRITAIN

The relevance of the study is determined by the fact that the further adaptation of the Good Governance model to the conditions of Ukraine involves the study of the best practices of using modern tools of public governance, their analysis and the formation of conclusions about the possibility of their use, taking into account the peculiarities of national legislation, the organizational and technical capacity of public authorities and the level of development of political culture. The use of digital applications for the purpose of the greatest involvement of citizens

in the formation of policy both at the national and local level allows to expand the possibilities of existing approaches to the implementation of public involvement. In this regard, the experience of Great Britain is very interesting, because the country is a world leader in the use of modern digital technologies for the involvement of citizens in social and political processes.

The goal is to analyze the existing experience of Great Britain in the issues of deploying a model of public participation through the wide use of digital applications, as well as forming conclusions about the possibility of adapting this experience to the conditions of Ukraine.

The results. The article analyzes the content and directions of a number of digital applications used by the public authorities of Great Britain to expand the possibility of involving the public in the formation and implementation of public policy at the local level. Conclusions are formed regarding the possibility of adapting this experience to the conditions of Ukraine, while the emphasis is shifted to the requirements of wartime and the needs that arose because of hostilities.

Conclusions. The experience of using digital applications in Great Britain shows that recently there has been a tendency to expand the rights and opportunities of citizens to participate in solving local problems. This advanced practice of involving the population in solving socio-political issues, in particular issues of local importance, is, in our opinion, very useful for Ukraine.

Key words: *participation, public participation, digital applications, public procedures, experience of Great Britain, effectiveness of management decisions.*

Вступ. Цифрова партисипація дедалі набуває ознак реального інструмента залучення громадян до формування і реалізації політики на місцевому рівні. Загально визнано, що саме місцева політика найбільш наближена до пересічного громадянина, якого більше цікавлять локальні проблеми, і саме до вирішення яких він найактивніше виявляє бажання бути долученим. Звісно, на рівень залученості громадян до формування і реалізації місцевої політики впливає низка факторів, як-то рівень правової культури, ступень демократизації публічних процедур, ефективність роботи місцевої влади тощо. Проте, одним із факторів, який останнім часом набирає своєї актуалізації, є цифрові рішення. Саме через цифрові додатки місцева влада все частіше звертається до громадян із запитаннями, що стосуються місцевого розвитку. Цифрові застосунки щодо руху громадського транспорту, оплати комунальних послуг, інформування населення щодо техногенних і природних загроз й катаклізмів стають невід'ємним елементом комунікації місцевої влади з населенням.

Для України, яка наразі потерпає від російської агресії, коли кожного дня внаслідок ворожих ударів гинуть люди, руйнується комунальна інфраструктура, посилюється вимушена внутрішня міграція, використання сучасних цифрових додатків, які вже набули успішного досвіду свого застосування і довели свою суспільну корисність, можуть стати в нагоді для пришвидшення вирішення проблем місцевого значення. Зокрема, вирішення питань вчасного повідомлення про наявні загрози, оперативного доведення інформації про найближчі розташування місць укриття, своєчасного інформування про роботу комунальних підприємств і соціальних служб, найбільш ефективного

з'ясування нагальних потреб населення, проведено опитувань з актуальних питань міського розвитку та ін.

Досвід Великої Британії щодо розгортання моделі громадської участі через широке використання цифрових додатків видається, на нашу думку, найбільш перспективним. Варто зазначити, що британці стали не тільки піонерами у застосуванні цифрових рішень для розв'язання проблеми громадської залученості, а й продовжують розвивати вже наявні цифрові технології, надаючи значну перевагу мобільним додаткам.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Наразі питання залученості громадськості до формування та реалізації публічної політики на місцевому рівні набуває своєї актуальності. Виходячи з проблематики статті опрацьовувались наукові доробки таких українських вчених, як О. Бажинової, Є. Бородіна, В. Дзюндзюка, В. Корженка, О. Крутій, Ю. Куца, П. Надолішнього, Л. Новак-Каляєвої, В. Тертички та ін. Ці дослідження формують теоретико-методологічні засади розгортання моделей публічного управління в безпосередню діяльність органів публічної влади, що є дуже корисним в частині узагальнення зарубіжного досвіду та формування висновків щодо можливості його адаптації до умов України. Виходячи з мети і завдань даної статті, було опрацьовано наукові праці зарубіжних вчених, зокрема роботи С. Кліфта, Дж. Форстера, Н. Кларка та ін.

За наявності значної кількості наукових досліджень, у межах яких опрацьовуються питання онтології громадської участі, робляться соціально-філософські висновки щодо природи залучення громадян до формування і реалізації публічної політики, вивчаються питання інституційного закріплення різних моделей партисипації, залишається недостатньо дослідженою

проблематика аналізу вже наявного досвіду становлення і розвитку моделей громадської участі, зокрема на місцевому рівні. Саме цій проблематиці і присвячено дану статтю.

Мета дослідження полягає в здійсненні аналізу наявного досвіду Великої Британії в питаннях розгортання моделі громадської участі шляхом використання цифрових додатків, а також формування висновків щодо можливості адаптації цього досвіду до умов України.

Виклад основного матеріалу. Спробуємо проаналізувати підходи, які застосовуються задля впровадження моделі громадської участі у Великій Британії. Вибір цієї країни не є випадковим, адже він ґрунтується на низці світових рейтингів розвитку цифрової залученості громадян до публічних справ саме на місцевому рівні (Звіт ООН, 2023; Global overview report, 2023; Digital Government Index, 2019). За результатами аналізу цього досвіду узагальнимо найбільш успішні практики і зробимо пропозиції щодо можливості їх впровадження на місцевому рівні в Україні.

Громадський сектор Великої Британії відіграє ключову роль в питаннях надання широкого спектру публічних послуг, здійснює низку суспільно-політичних функцій щодо правового захисту, сприяє впровадженню переважної більшості культурних програм, нарешті має визнані в світі традиції функціонування житлових товариств та публічних шкіл (Participation Source Book, 2003).

З розвитком цифрових технологій публічна влада Великої Британії усе частіше використовує цифрові застосунки задля залучення громадськості до публічних справ. Так, цифрові додатки використовуються для широкого спектру цілей – від надання доступу до державних послуг та інформації до забезпечення громадської безпеки та готовності до надзвичайних ситуацій. Кожен з цих типів додатків виконує унікальну функцію і допомагає покращити взаємодію між публічною владою і громадянами в різний спосіб.

Наприклад, цифрові додатки для обміну інформацією (Community Engagement App, Novoville Shared Repairs, CivTech Accelerator та ін.). Ці додатки створюють безпечну платформу для обміну конфіденційною інформацією, такою як повідомлення про надзвичайні ситуації, звіти про злочини, дані про стан здоров'я населення та інші важливі дані. Завдяки доступності публічних даних для громадськості, населення може зрозуміти, як працює місцева влада – які рішення приймаються, як формується і на які саме потреби спрямовуються кошти місцевого

бюджету тощо. Окрім зміцнення довіри, така прозорість надає уявлення щодо ефективності прийняття управлінських рішень.

Для британців стало вже аксіомою, що немає кращого способу поділитися інформацією про події в місті, ніж розмістити її в мобільному додатку для громадськості. Як тільки громадськість отримає доступ до необхідної інформації, вона зможе запропонувати корисний зворотній зв'язок, який допоможе покращити розвиток міста. Відтак, громадяни можуть легко і швидко знайти будь-яку потрібну їм інформацію через цифровий додаток. Їм не потрібно переходити на складні урядові веб-сайти, здійснювати телефонні дзвінки, що забирають багато часу, або відвідувати урядові установи. Додатки для обміну інформацією спрощують процеси, зменшують бюрократію та дозволяють місцевій владі ефективніше реагувати на потреби та проблеми громадян. Навіть безпосередньо самі громадяни можуть користуватися інструментами та ресурсами, необхідними для залучення громади, участі в місцевих кампаніях тощо.

Додаток для голосування та опитувань (VoterPal) – це програмне забезпечення, яке використовується для полегшення процесу голосування та збору даних про громадську думку. Цей цифровий додаток забезпечує безпечний та ефективний спосіб для громадян віддати свій голос або поділитися своєю думкою з різних питань (Vote in UK elections, 2024). Додаток для виборців заощаджує час і ресурси, дозволяючи голосувати за питання місцевого значення з будь-якого місця і в будь-який час. Виборцям не потрібно бути фізично присутніми на виборчій дільниці щоб проголосувати. Також, додаток дозволяє ділитися всією інформацією – від роботи, яку виконують партії, до цілей, яких вони планують досягти.

У загальних рекомендаціях Ради Європи щодо е-голосування позначається: «Електронне голосування може використовуватися лише за умови, коли система є безпечною/захищеною і надійною; система електронного голосування є прозорою, тобто надає можливість перевірки щодо її функціонування; виборці мають нагоду одержати підтвердження свого вибору і виправити його у разі допущення помилки; задля полегшення перерахунку голосів у разі конфліктної ситуації може передбачатися процедура роздрукування голосів» (Посібник з електронного голосування, 2010).

Варто зазначити, що запровадження е-голосування у Великій Британії триває досі, і ще не склалось єдиної думки щодо безальтернативності використання даного виду голо-

сування. До речі, такі дискусії щодо доцільності використання технології е-голосування виникали ще у 2005 році, після різноманітних пілотних випробувань на місцевому рівні, було зроблено висновок, що системи е-голосування дорогі, не призводять до збільшення явки до виборчих дільниць та, станом на той час, відсутні належні інструменти для перерахунку голосів. До голосування на папері було більше довіри [10]. Проте, такі перші висновки вже втратили свою актуальність через поступове розгортання систем е-голосування як на загальнодержавному, так і місцевому рівнях. Зокрема, мобільний додаток VoterPal надає детальну інформацію про лідерів, допомагаючи виборцям прийняти поінформоване рішення. Цей додаток відкриває можливості для отримання вичерпної інформації про освіту політичного лідера, його кваліфікацію, ідеологію, досвід роботи, суперечності та багато іншого. Процес реєстрації в якості виборця в мобільному додатку є простим. У VoterPal все, що потрібно зробити, це відсканувати QR-код, який міститься на звороті посвідчення громадянина країни. Додаток автоматично введе відскановану інформацію у форму реєстрації виборців, яку потрібно буде підписати та надіслати пізніше.

В Україні до сьогодні точаться дискусії щодо переваг та вад використання цифрових додатків для е-голосування. Прихильники даного підходу у якості аргументів щодо е-голосування називають такі особливості як можливість швидкого підрахунку голосів, виключення фактору суб'єктивного втручання при підрахунку голосів, потенційне зростання рівня участі через зручність самої процедури голосування, значно менші витрати на утримання персоналу на виборчих дільницях тощо. Утім, наявні і певні недоліки цієї технології, а саме: чи можна бути впевним у тому, що система е-голосування є інформаційно захищеною; обмежені можливості щодо перерахунку голосів; система аутентифікації виборця має бути сертифікована з боку держави; можливе потенційне порушення таємниці голосування; необхідна належним чином розвинена правова база і відповідний рівень правової культури та ін. (Хуткий, 2020; Панцир, Когут, 2021).

Цікавою також видається позиція Інтернет Асоціації України. За їх переконанням: «Електронні системи є "чорною скринькою", на виході з якої будуть отримані цифри результату голосування, а як вівся процес обліку та підрахунку – може знати лише обмежене коло осіб: адміністратори, розробники системи» (Позиція ІНАУ щодо електронного голосування, 2020).

Такі побоювання є цілком зрозумілими, адже відсутність розвиненої системи демократичних процедур унеможливорює запровадження системи громадського контролю за об'єктивністю та неупередженістю виборчого процесу. Утім ці вади, на нашу думку, вирішуються на перших етапах запровадження систем е-голосування через створення комплексних систем захисту інформації (КСЗІ) та долучення у якості гарантів об'єктивності виборчого процесу іноземних аудиторських компаній.

Варто також згадати дуже ефективну практику суспільної комунікації, що застосовується у Великій Британії (CivTech Accelerator). Цей додаток надає громадянам можливість повідомляти про такі проблеми, як погані дороги, проблеми з комунальними послугами та інші, а місцевій владі – реагувати на них та інформувати мешканців про поточні проекти та ініціативи. Дані свідчать, що для публічної влади на 72% дешевше, щоб онлайн спільноти самі відповідали на запитання користувачів, ніж щоб це робила служба підтримки. Задоволеність користувачів також зростає, коли громадяни знаходять відповіді без необхідності звертатися до офіційних осіб.

За допомогою цього додатку, який повідомляє про проблеми громади, місцева влада може побудувати довіру до себе. Все, що потрібно зробити, щоб повідомити про будь-яку проблему (яму, пошкодження труби тощо) – це надіслати повідомлення про її виникнення поряд із позначкою на карті ГІС. Завдяки використанню такого додатку на рівні громади можна також приймати заяви на отримання дозволів та ліцензій від громадян на реєстрацію (будинку, транспортного засобу, домашнього улюбленця тощо) в електронному вигляді. Необхідні документи будуть легкодоступними і зберігатимуться в кібербезпечній хмарі, що зробить процес безпаперовим і легким.

На вебсайті асоціації місцевих рад Великої Британії SLCC (<https://www.slcc.co.uk>) можна знайти рекомендації до використання мобільних додатків у їх повсякденній діяльності. Заснована в 1972 році, SLCC постійно зростає, розпочавшись лише з 50 членів і тепер представляючи надавачів електронних послуг у понад 5000 місцевих радах Англії та Уельсу. Мобільний додаток Community Engagement App, який представлений на цьому вебсайті, може стати в нагоді як співробітникам місцевих рад, так і мешканцям громади. Незалежно від того, чи розраховує користувач, що є державним службовцем або представником місцевої громади, на пораду експерта, розвиває свою про-

фесійну кар'єру чи просто налагоджує стосунки з колегами-службовцями, шукає інформацію чи шляхи вирішення проблеми, цифровий додаток може запропонувати належну підтримку та консультації. Такий мобільний додаток, після завантаження, завжди з користувачем і може контролюватися радою для надання інформації та повідомлень безпосередньо користувачеві. До функціоналу додатку входить наступне: інформування про місцеві події, публікація новин та оголошень, наприклад, про перекриття доріг, зустрічі, анонсування громадських проектів, таких як плани перебудови мікрорайонів, підтримка місцевих груп та бізнесу, каталоги магазинів, визначних пам'яток та рекреаційних зон (Mobile App to Engage with your Community, 2024).

Цікавим є приклад Единбургу (Шотландія), де використовується мобільний додаток Novoville Shared Repairs. Згідно до дослідження, проведеного компанією Нововіль (<https://novoville.com/>), використання мобільних додатків для взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадянами робить цю взаємодію оперативною, ефективною та економічно доцільною, так 78% скарг вирішуються протягом п'яти днів, 77% мешканців користуються додатками регулярно, витрати місцевих органів влади на комунікацію з громадянами зменшуються на 80%.

Нововіль був обраний міською радою Единбургу для вирішення проблеми утримання та ремонту місць загального користування в житлових будинках. Ця ініціатива була частиною програми CityTech Accelerator, що підтримується урядом Шотландії, яка використовує підприємницькі технологічні інновації для вирішення конкретних проблем державного сектору (CityTech is a Scottish Government programme, 2024).

У відповідь Нововіль вирішив повністю інтегрувати ринок ремонтних робіт та технічного обслуговування. Шляхом безпосереднього залучення бізнесу, місцевої ради, власників будинків та інших зацікавлених сторін, а також надання їм спеціальної екосистеми, де кожен з них міг відігравати свою роль, Нововіль впорядковує та спрощує вирішення основного джерела проблем для міста та його мешканців. Додаток Novoville Shared Repairs заохочує, підтримує і дає можливість приватним власникам будівель (квартир або магазинів) у блоці (будинку) активно брати на себе відповідальність за планування та організацію ремонту, а також його проведення відповідно до місцевих правил і норм. Система також допомагає радам вирішувати свої завдання як компетентного органу влади, так і як власника тисяч

соціальних об'єктів у районі. Місцева влада, геодезисти та житлові асоціації також включені в екосистему і позитивно оцінили проект як такий, що змінює та спрощує правила гри для їхньої галузі. Додаток Novoville Shared Repairs – це комплексне рішення, яке позбавляє від усіх клопотів, пов'язаних із спільним ремонтом, від організації «віртуального помешкання», повідомлення про проблеми іншим власникам, отримання цінових пропозицій від підрядників, голосування до, врешті-решт, найму та оплати обраних підрядників. Novoville Shared Repairs значно прискорює прийняття рішень, усуває багато складнощів і конфліктів, пов'язаних з досягненням згоди між власниками, і підвищує прозорість між усіма учасниками.

Висновки. Підсумовуючи досвід використання цифрових додатків у Великій Британії можна узагальнити, що останнім часом спостерігається тенденція до розширення прав і можливостей громадян щодо участі у вирішенні місцевих проблем. Загальноновизнано, що громадяни повинні мати більше прав голосу у формуванні місцевих територій, і ця ідея розроблялася в академічних колах Великої Британії понад 30 років під впливом теорій комунікативного та спільного планування (Форестер, 1982). Однак, хоча питання щодо посилення партисипативних форм участі населення у вирішенні місцевих справ усе більше набуває поширення, втілити ці принципи в усталені політичні та професійні практики з часом стає набагато складніше (Тевдр-Джонс, Алмендінгер, 1998). Тим не менше, створення засобів для того, щоб голос громадян у життєдіяльності громади був гучнішим і впливовішим, може слугувати багатьом цілям, зокрема впливати на те, як змінюються території; відігравати важливу роль в обміні знаннями; впливати на майбутнє населених пунктів. Це можна прослідкувати на прикладі планування просторового розвитку. Планування в Великій Британії змінилося за останні роки внаслідок прийняття нової редакції Закону про місцеве самоврядування (2011 рік), який запровадив районне планування та районні форуми за участю громадян. Цей закон встановлює низку заходів, які можуть призвести до суттєвого і довготривалого переходу влади від центрального уряду до місцевих жителів. Вплив цієї зміни на управління громадами, системи планування та фахівців все ще вивчається (Кларк, 2013; Кліфорд, 2013; Холмен, 2013). Хоча ці законодавчі зміни мають на меті надати громадянам більше повноважень у формуванні їхніх громад, існує також пов'язана з цим потреба в покращенні розуміння громадянами

системи планування та їхньої участі в ній, щоб вони мали змогу впливати на майбутнє своєї громади. Особливо важливим є залучення на ранніх стадіях планування, коли громадськість може вплинути на те, як розвиватимуться території, а не на наступних етапах, коли зазвичай є можливість внести лише незначні зміни в окремі схеми, узгоджені між місцевими органами планування та забудовниками.

Беручи до уваги досвід Великої Британії щодо цифрової залученості громадян до вирішення питань місцевого значення можна сформулювати певні пропозиції для його адаптації на місцевому рівні для України. Так, незважаючи на існування низки цифрових застосунків, за допомогою яких мешканці можуть отримати електронну консультацію, подати заяву на вирішення побутових питань, лишається поле для таких нововведень:

– цифрові застосунки задля формування локальних екосистем, де місцеві ініціативи поєднують зусилля громади і бізнесу для вирішення питань місцевого значення. Наприклад,

будь-то побудова спортивного майданчика чи ремонт дороги, громада формує таку локальну ініціативу у вигляді проекту з одночасним пошуком як джерел фінансування, так і виконавців робіт. За таким підходом вирішується низка ключових питань, по-перше, проблема артикулюється на рівні громади відразу після її виникнення, по-друге, зникають бюрократичні бар'єри щодо знаходження джерел фінансування і, нарешті – громада відчуває себе повноправним суб'єктом формування і реалізації місцевої політики;

– цифрові застосунки щодо з'ясування громадської думки з найбільш значущих для міста питань. Онлайн опитування за допомогою цифрових застосунків можуть допомагати місцевій владі знаходити компроміс серед усіх зацікавлених сторін ще до моменту прийняття відповідних управлінських рішень. Таким чином поступово формуватиметься громадська культура і рівень залученості мешканців громади до вирішення питань місцевого значення невпинно зростатиме.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт ООН з питань цифрової трансформації. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/analitychnyy-zvit-dumky-i-pohlyady-naselennya-ukrayiny-shchodo-derzhavnykh-elektronnykh-posluh-u-2023-rotsi>. (Дата звернення 15.08.2024).
2. Digital 2023: Global overview report. URL : <https://explodingtopics.com/blog/countries-internet-users#nation>. (Дата звернення 15.08.2024).
3. Digital Government Index: 2019 results. (2020). OECD Public Governance Policy Papers. URL : https://www.oecdilibrary.org/governance/digital-government-index_4de9f5bb-en. (Дата звернення 15.08.2024).
4. The World Bank Participation Source Book. Washington, DC, 2003. – 394 p.
5. Vote in UK elections, URL : <https://www.gov.uk/register-to-vote/>. (Дата звернення 15.08.2024).
6. Рада Європи (2010), Посібник з електронного голосування: основні кроки у впровадженні у виборчому процесі. URL : <https://book.coe.int/usd/en/constitutional-law/4516-e-voting-handbook-key-steps-in-the-implementation-of-e-enabled-elections.html>. (Дата звернення 15.08.2024).
7. Дмитро Хуткий. Інтернет-голосування: виклики та рішення. Аналітична записка. URL : https://www.researchgate.net/publication/343917458_Internetgolosuvanna_vikliki_ta_risenna_Analiticna_zapiska. (Дата звернення 15.08.2024).
8. Е-демократія в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності. Автори: Сергій ПАНЦІР, Андрій КОГУТ. URL : <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf>. (Дата звернення 15.08.2024).
9. Позиція Інтернет Асоціації України щодо електронного голосування. URL : <https://inau.ua/komitety/z-pytanzakhystu-prav-lyudyny-ta-svobody-slova/pozytsiya-inau-shchodo-elektronnoho>. (Дата звернення 15.08.2024).
10. Чи не час громадянам України перейти до е-голосування на виборах? URL : https://www.novadoba.org.ua/pdf/20210308_065907_%D0%9A%D0%B5%D0%B9%D1%81%20%E2%84%963%20%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B5%20%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%95%D0%A1.pdf. (Дата звернення 15.08.2024).
11. Society of Local Council Clerks. URL : <https://www.slcc.co.uk/community-engagement-app/>. (Дата звернення 15.08.2024).
12. CivTech is a Scottish Government programme. URL : <https://www.civtech.scot/>. (Дата звернення 15.08.2024).
13. Forester J. Planning in the face of power. *Journal of the American Planning Association*, 1982. 48(1). 67–80. <https://doi.org/10.1080/01944368208976167>

14. Tewdwr-Jones M., Allmendinger P. Deconstructing communicative rationality: A critique of Habermasian Collaborative Planning. *Environment and Planning A*, 1998. 30(11). 1975–1989. <https://doi.org/10.1068/a301975>.
15. Clarke N., Cochrane A. Geographies and politics of localism: The localism of the United Kingdom's coalition government. *Political Geography*. 2013. 34. 10–23. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2013.03.003>.
16. Clifford B, Tewdwr-Jones M. *The Collaborating Planner?*, Bristol, UK : Policy Press. 2013. DOI:10.51952/9781447305125.
17. Holman N., Rydin Y. What can social capital tell us about planning under localism? *Local Government Studies*. 2013. 39(1). 71–88. DOI: 10.1080/03003930.2012.675330.

REFERENCES:

1. Zvit OON z pytan tsyfrovoy transformatsii [UN Report on Digital Transformation]. Retrieved from: <https://publicadministration.un.org/en/publicadministration.un.org/egovkb/en-us/> [in Ukrainian].
2. Digital 2023: Global overview report. Retrieved from <https://explodingtopics.com/blog/countries-internet-users#nation> [in English].
3. Digital Government Index: 2019 results. (2020). OECD Public Governance Policy Papers. Retrieved from: https://www.oecdilibrary.org/governance/digital-government-index_4de9f5bb-en [in English].
4. The World Bank Participation Source Book. Washington, DC, 2003. 394 p. [in English].
5. Vote in UK elections. Retrieved from: <https://www.gov.uk/register-to-vote/> [in English].
6. Rada Yevropy (2010). Posibnyk z elektronnoho holosuvannia: osnovni kroky u vprovadzhenni u vyborchomu protsesi, dostupno za posylanniam [Council of Europe (2010), Guide to electronic voting: key steps in implementation in the electoral process]: Retrieved from: <https://book.coe.int/usd/en/constitutional-law/4516-e-voting-handbook-key-steps-in-the-implementation-of-e-enabled-elections.html> [in Ukrainian].
7. Dmytro Khutkyi. Internet-holosuvannia: vyklyky ta rishennia. Analytychna zapyska. [Internet voting: challenges and solutions. Analytical note]: Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/343917458_Internetgolosuvanna_vikliki_ta_risenna_Analytychna_zapyska.
8. E-demokratiia v Ukraini: rekomendatsii shchodo vprovadzhennia polityky ta zabezpechennia yii rezultatyvnosti [E-democracy in Ukraine: recommendations for policy implementation and ensuring its effectiveness]. Retrieved from: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf> [in Ukrainian].
9. Pozytsiia Internet Asotsiatsii Ukrainy shchodo elektronnoho holosuvannia [The position of the Internet Association of Ukraine regarding electronic voting]. Retrieved from: <https://inau.ua/komitety/z-pytan-zakhystu-prav-lyudyny-ta-svobody-slova/pozytsiya-inau-shchodo-elektronnoho> [in Ukrainian].
10. Chy ne chas hromadianam ukrainy pereity do e - holosuvannia na vyborakh? [Isn't it time for Ukrainian citizens to switch to e-voting in elections?]. Retrieved from: https://www.novadoba.org.ua/pdf/20210308_065907_%D0%9A%D0%B5%D0%B9%D1%81%20%E2%84%963%20%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B5%20%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%95%D0%A1.pdf [in Ukrainian].
11. Society of Local Council Clerks. Retrieved from: <https://www.slcc.co.uk/community-engagement-app/> [in English].
12. CivTech is a Scottish Government programme. Retrieved from: <https://www.civtech.scot/> [in English].
13. Forester, J. (1982). Planning in the face of power. *Journal of the American Planning Association*, 48(1), 67–80. <https://doi.org/10.1080/01944368208976167> [in English].
14. Tewdwr-Jones, M., & Allmendinger, P. (1998). Deconstructing communicative rationality: A critique of Habermasian Collaborative Planning. *Environment and Planning A*, 30(11), 1975–1989. <https://doi.org/10.1068/a301975> [in English].
15. Clarke, N., & Cochrane, A. (2013). Geographies and politics of localism: The localism of the United Kingdom's coalition government. *Political Geography*, 34, 10–23. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2013.03.003> [in English].
16. Clifford, B., & Tewdwr-Jones, M. (2013). *The Collaborating Planner?*, Bristol, UK : Policy Press. DOI:10.51952/9781447305125 [in English].
17. Holman, N., & Rydin, Y. (2013). What can social capital tell us about planning under localism? *Local Government Studies*, 39(1), 71–88. DOI: 10.1080/03003930.2012.675330 [in English].